



ANDRZEJ CZUPRYŃSKI

WSB University in Dąbrowa Górnicza,
Poland

ORCID iD: 0000-0002-0519-4989

MAŁGORZATA SUCH-PYRGIEL

WSCE University of Applied Science
in Józefów, Poland

ORCID iD: 0000-0001-5435-1154

STOSOWANIE BADAŃ JAKOŚCIOWYCH W NAUKACH O BEZPIECZEŃSTWIE. CZĘŚĆ I

THE USE OF QUALITATIVE RESEARCH IN SECURITY SCIENCES. PART I

ABSTRACT

The assumptions of qualitative research in Poland are known, but mainly used in cultural anthropology, ethnography, sociology, psychology, and in the humanities, and less often in other cognitive areas where cognitive-theoretic assumptions resulting from the natural sciences are preferred. The aim of this article is to explain the essence of qualitative research in terms of its wider application, among others, in security sciences. Researchers in security sciences are skeptical about the results obtained from qualitative research, which, according to the authors of the article, results from the preference for facts parameterized in numbers or units of measurement, which in their opinion are indisputable. However, in safety science, numbers or units of measurement do not always accurately describe the nature of the problems being explained. The essence of security sciences is to explain facts, processes, phenomena and security systems in terms of the functioning of the security entity in the social environment, and therefore learning the determinants of security in terms of qualitative research methodology seems necessary, but does not exclude the use of other assumptions at the same time. Separately used qualitative, quantitative, empirical or mixed research methodologies make it possible to achieve a credible research result and thus get as close as possible to the scientific truth about the subject under study.

In the process of developing the article, the authors assumed that their research problem was to explain what is the essence of using qualitative research? To explain the problem, the method of examining the content of the literature on the subject and dialectical reasoning were mainly used, which were sufficient to explain the adopted problem and achieve the purpose.

This article is a review and refers to selected studies in which various authors explained the assumptions of conducting qualitative research in the represented disciplines. The authors are aware that the issues of conducting qualitative research are widely described in Western and domestic literature, especially in ethnology and cultural anthropology, sociological sciences, pedagogy, management and quality sciences, and psychology, and are interpreted differently depending on the discipline in which they are used. Hence, the article refers to selected assumptions that can be creatively used in security sciences.

Due to the need for extensive justifications and explanations, the article was divided into two parts. *The use of qualitative research in security sciences. Part I*, which includes *Abstract, Summary, Keywords, Introduction, Research assumptions, The essence of qualitative research* and *Features of qualitative research*, as well as a bibliography adequate to the published content. In the second part *The use of qualitative research in security sciences. Part II* contains the same elements as in the first part, because they refer to the entire article (*Abstract, Summary, Keywords*), *Hypotheses in qualitative research, Conclusion* (concerning the entire article) and a bibliography adequate to the published content.

The conclusions from the research indicate that some researchers in security sciences avoid conducting qualitative research as the main methodological assumptions, but use qualitative research methodology as a complementary one along with other approaches to obtaining facts. Even though researchers in security sciences refer to the research bases of neopositivism, reflectivism, rationalism, constructivism, and postmodernism, they do not notice or cannot justify their qualitative research results, forgetting that all knowledge of reality begins in Popper's third world and ends there by modifying the existing theory or creating an alternative one based on other paradigms.

The authors put forward the thesis that a comprehensive explanation of a specific problem in security sciences requires the use of mixed research methodology, adequate to the problem being explained, the research goal being achieved, the subject being researched and the hypotheses being verified. The authors argue that in the research process we do not test specific cognitive-theoretic assumptions, but through the diversity of their application we strive to achieve the most probable result.

KEYWORDS: *research methodology, qualitative research, security sciences*

STRESZCZENIE

Założenia badań jakościowych w Polsce są znane, ale głównie stosowane w antropologii kultury, etnografii, socjologii, psychologii, w naukach humanistycznych, natomiast rzadziej w innych obszarach poznawczych, w których preferowane są założenia teoriopoznawcze wynikające z nauk przyrodniczych. Celem opracowanego artykułu jest wyjaśnienie w czym przejawia się istota badań jakościowych, w aspekcie szerszej możliwości ich zastosowania nie tylko w socjologii, ale między innymi w naukach o bezpieczeństwie. Badacze w naukach o bezpieczeństwie odnoszą się sceptycznie do uzyskanych wyników z badań jakościowych, co w przekonaniu autorów artykułu wynika z preferowania faktów sparametryzowanych w liczbach lub jednostkach miar, które w ich przekonaniu są bezdyskusyjne. Jednakże w naukach o bezpieczeństwie liczby lub jednostki miar nie zawsze właściwie opisują istotę wyjaśnianych problemów. Istotą nauk o bezpieczeństwie jest wyjaśnianie faktów, procesów, zjawisk oraz systemów bezpieczeństwa w ujęciu funkcjonowania podmiotu bezpieczeństwa w środowisku społecznym, a zatem poznanie uwarunkowań bezpieczeństwa w ujęciu metodyki badań jakościowych wydaje się konieczne, ale nie wykluczające stosowania jednocześnie innych założeń. Stosowane odrębnie metodyki badań jakościowych, ilościowych, empirycznych lub w ujęciu mieszanym pozwalają osiągnąć uwiarygodniony wynik badań, a zatem zbliżyć się maksymalnie do prawdy naukowej o badanym przedmiocie.

Autorzy w procesie opracowania artykułu założyli, że ich problemem badawczym jest wyjaśnienie, co jest istotą stosowania badań jakościowych? Do wyjaśnienia

problemu stosowano głównie metodę badania treści literatury przedmiotu oraz rozumowanie dialektyczne, które były wystarczające do wyjaśnienia przyjętego problemu i osiągnięcia celu.

Niniejszy artykuł posiada charakter przeglądowy i odnosi się do wybranych opracowań, w których różni autorzy wyjaśniali założeń prowadzenia badań jakościowych w reprezentowanych dyscyplinach. Autorzy zdają sobie sprawę, iż zagadnienia prowadzenia badań jakościowych są szeroko opisane w literaturze zachodniej oraz krajowej zwłaszcza w etnologii i antropologii kultury, naukach socjologicznych, pedagogice, naukach o zarządzaniu i jakości, psychologii i są różnie interpretowane w zależności od dyscypliny, w której są stosowane. Stąd w treści artykułu odniesiono się do tych wybranych założeń, które można w sposób twórczy stosować w naukach o bezpieczeństwie.

Artykuł, ze względu na konieczność stosowania obszernych uzasadnień i wyjaśnień, został podzielony na dwie części. *Stosowanie badań jakościowych w naukach o bezpieczeństwie. Część I*, gdzie zawarto *Abstrakt, Streszczenie, Słowa kluczowe, Wstęp, Założenia badawcze, Istota badań jakościowych oraz Cechy badań jakościowych*, a także adekwatnie do opublikowanej treści bibliografię. W części drugiej *Stosowanie badań jakościowych naukach o bezpieczeństwie. Część II*, zawarto te same elementy jak w części pierwszej, ponieważ odnoszą się do całości artykułu (*Abstrakt, Streszczenie, Słowa kluczowe*), *Hipotezy w badaniach jakościowych, Zakończenie* (dotyczące całości artykułu) oraz adekwatnie do opublikowanej treści bibliografię.

Wnioski z badań wskazują, że niektórzy badacze w naukach o bezpieczeństwie unikają prowadzenia badań jakościowych jako głównych założeń metodycznych, natomiast stosują metodykę badań jakościowych jako uzupełniającą wraz z innymi podejściami do pozyskiwania faktów. Pomimo to, że badacze w naukach o bezpieczeństwie odwołują się do podstaw badawczych neopozytywizmu, refleksytywizmu, racjonalizmu, konstruktywizmu, postmodernizmu to jednak nie dostrzegają lub nie potrafią uzasadnić swojego wyniku badań jakościowych, zapominając, że wszelka wiedza o rzeczywistości rozpoczyna się w trzecim świecie Poppera i w nim się kończy dokonując modyfikacji zastanej teorii lub tworząc alternatywną opartą na innych paradygmatach.

Autorzy postawili tezę, że całościowe wyjaśnienie określonego problemu w naukach o bezpieczeństwie wymaga stosowania metodyki badań mieszanych, adekwatnie do wyjaśnianego problemu, osiąganego celu badań, badanego przedmiotu oraz weryfikowanych hipotez. Autorzy stawiają tezę, że w procesie badań nie testujemy określonych założeń teoriopoznawczych, ale poprzez różnorodność ich zastosowania dążymy do osiągnięcia wyniku maksymalnie uprawdopodobnionego.

SŁOWA KLUCZOWE: metodyka badań, badania jakościowe, nauki o bezpieczeństwie

WSTĘP

Badacze reprezentujący nauki społeczne, w tym nauki o bezpieczeństwie, posługują się danymi jakościowymi oraz ilościowymi. Interpretacja danych jakościowych może być obciążona subiektywizmem badacza tym bardziej, że w wielu przypadkach są to dane wtórne lub ich interpretacja, stąd nawet przy zachowaniu wysokich standardów badawczych wynik może wzbudzać wątpliwości, co jednak nie dyskwalifikuje pierwotnych danych jakościowych lub ich interpretacji w procesie badań. Istotą badań jakościowych nie jest zaprzeczenie lub potwierdzenie przyjętych założeń badawczych, a wyjaśnienie istoty badanego problemu.

Sięgając do początków warto zauważyć, że badania jakościowe są w *naukach społecznych jednocześnie bardzo stare, i zupełnie nowe. Zalicza się do nich zarówno XIX-wieczne badania nad społeczeństwami przedsiębiorczymi, bezpośrednie badania miejskich społeczności szkoły chicagowskiej z lat 30 i 40. XX wieku, jak i współczesne obserwacje interakcji na czatach internetowych* (Babbie, 2009, s. 321).

Badania ilościowe nie wzbudzają większych kontrowersji, ponieważ za pomocą liczb badacz może potwierdzić, zaprzeczyć lub wskazać tendencje w badanym problemie. Niektórzy badacze przypisują badaniom ilościowym większe znaczenie niż badaniom jakościowym, ponieważ wynik przedstawiony w liczbach w ich przekonaniu jest bezdyskusyjny, co jest polemiczne, dlatego że uzyskane dane jakościowe i ilościowe powinny wzajemnie się dopełniać, a nie być traktowane jako mniej lub bardziej ważne. Uzyskane dane jakościowe i ilościowe powinny dopełniać się, by jak najbardziej uprawdopodobnić wynik badań, poprzez który badacz zbliża się do prawdy (Popper, 2012, s. 77). Stąd dane jakościowe i ilościowe nie powinny być postrzegane jako bardziej lub mniej wartościowe, a raczej jako dane uzupełniające się w procesie badań. Jeżeli mówimy o danych jakościowych lub ilościowych to mamy na uwadze sposób ich pozyskania w procesie badań. Podział na badania jakościowe, ilościowe, empiryczne lub mieszane ze względu na sposób pozyskiwania faktów nie jest jednoznaczny (Czupryński, 2024, s. 87-117).

Niewątpliwą zaletą badań jakościowych, w tym badań terenowych całościowa perspektywa, jaką mogą dać one badaczowi. Przez podążanie do wprost do

zjawiska społecznego poddawanego badaniu i obserwowanie go na tyle całościowo, na ile jest to możliwe, badacz ma szansę uzyskać głębsze i pełniejsze jego zrozumienie. (...) Jakościowe podejście jest odpowiednie do *tematów badawczych i studiów społecznych, które nie poddają się prostemu ujęciu ilościowemu. Badacze terenowi mogą rozpoznać wiele niuansów w postawach i zachowaniach, które mogą umykać badaczom stosującym inne metody* (Babbie, 2009, s. 322).

W badaniach bezpieczeństwa nie możemy zrezygnować z danych jakościowych, ponieważ człowiek jest podstawowym podmiotem bezpieczeństwa i jego opinia o tym jak postrzega rzeczywistość jest istotna. Badacz bezpieczeństwa powinien odnieść się do danych jakościowych, ale wymaga to rozważnej i wieloaspektowej ich interpretacji. W istocie w naukach o bezpieczeństwie nie odkrywamy nowych faktów, a permanentnie je interpretujemy w aspekcie rzeczywistości społecznej. Jednakże korzystanie z danych jakościowych wymaga ich szerszej interpretacji niż danych ilościowych. Bez względu na to, czy badacz pozyskuje dane jakościowe lub ilościowe to w dużym zakresie nie jest ich wytwórcą a interpretatorem, gdzie uzasadnione wyjaśnienia mogą stać się podstawą do badań przez innych badaczy.

Wyjaśnianie danych jakościowych posiada charakter interpretatywno-konstruktywistyczny, ponieważ badacz formułuje wnioski z wyników badań jakościowych w aspekcie tego jak je postrzega. W badaniach jakościowych istotne jest obiektywne rozumowanie badacza o rzeczywistości, jednakże pomimo to formułowane wnioski posiadają pewien zakres subiektywizmu ze względu na niemożliwość określenia jednoznacznych kryteriów ich interpretacji. W każdym procesie badań konieczne jest obiektywne pozyskiwanie i interpretowanie wyników badań, jednakże w badaniach jakościowych kryteria obiektywizmu są opisowe oraz zdefiniowane przez badacza, a zatem nie można jednoznacznie stwierdzić, czy rzeczywiście są obiektywne, czy są tylko takie jak rozumie je badacz. W każdym procesie badań występuje pewien poziom subiektywizmu, ponieważ badacz precyzuje elementy metody naukowej stosowane w procesie badań określa zmienne i ich wskaźniki bez względu na to czy są opisowe czy wyrażone w liczbach.

Wielu badaczy wskazuje, że wieloaspektowe rozpatrywanie jakiegoś problemu w celu jego zrozumienia jest takim sposobem prowadzenia czynności badawczych, który polega na ponownym analizowaniu danych

pierwotnych uprzednio zarchiwizowanych lub zebranych przez innych badaczy (Borowska-Beszta, Bortnikowska, Ćwirynkało, 2017, s. 5-24; Creswell, 2013, s. 37-41; Flick, 2012; Gibbs, 2015; Babbie, 2013, s. 421-447; Glaser, Straus, 2009, s. 81-92; 127-144; Silverman, 2012a, Silverman, 2012b; Denzin, Lincoln, 2014a; Denzin, Lincoln, 2014b; Jemielniak, 2012a; Jemielniak, 2012b; i inni), a także w przekonaniu autorów artykułu ich interpretacji jako dążenie do zrozumienia stonowanych wcześniej wyjaśnień. Niektórzy badacze twierdzą, że interpretacje danych jakościowych nie powinny być traktowane jako dane jakościowe w następnych badaniach. Jednakże należy uwzględnić to, że w następnych badaniach inny badacz możemy odnosić się do tego, jak jego poprzednik rozumiał to w aspekcie wyjaśnianego problemu, a zatem pierwotne dane jakościowe posiadają swoją wartość, a ich interpretacje przez innych badaczy pozwalają lepiej zrozumieć własny kontekst badań lub to, jak inni badacze rozumieli ten sam problem.

ZAŁOŻENIA BADAWCZE

W literaturze przedmiotu, a także w rzeczywistej działalności naukowej dostrzega się próby dyskredytowania badań jakościowych i ich wyników nazywając je badaniami *miękkimi*, co dostrzega się między innymi w recenzjach prac promocyjnych. Niekiedy badacze, by uniknąć zarzutów braku jednoznacznych dowodów na dany argument jakościowy dokonują kodowania wyników badań jakościowych w liczbach, co nie zawsze jest racjonalne.

W niniejszym artykule autorzy zamierzają przybliżyć istotę stosowania badań jakościowych w naukach o bezpieczeństwie i wskazać ich wartość w aspekcie wyjaśnianego problemu, celu i przedmiotu badań oraz weryfikowanych hipotez w określonym procesie badań. W aspekcie prowadzonych rozważań przyjęto problem badawczy, co jest istotą stosowania badań jakościowych? Wyjaśnienie tego problemu powinno uzmysłwić innym badaczom, zwłaszcza w naukach o bezpieczeństwie, że badania jakościowe dostarczają faktów i ich interpretacji w relatywnym odniesieniu do sytuacji bezpieczeństwa w danym miejscu, czasie i wobec określonego podmiotu, ale wynik uzyskany ze względu na przyjęte zmienne (miejsce, czas, podmiot bezpieczeństwa) i zakres interakcji pomiędzy

nimi za każdym razem może być inny. W badaniach bezpieczeństwa w istocie nie chodzi o to, by potwierdzić lub zaprzeczyć określony jego stan, a raczej wyjaśnić jakie procesy wpłynęły na zidentyfikowany stan rzeczy.

Ze względu na przyjęty problem badawczy artykuł posiada charakter przeglądowy wskazujący na argumenty za i przeciw badaniom jakościowym, ponieważ jego celem jest wyjaśnienie w czym przejawia się istota tych badań. W procesie badań stosowano metodę badania treści literatury przedmiotu oraz rozumowanie dialektyczne w aspekcie wyjaśnianego problemu badawczego.

W różnych dyscyplinach naukowych badanie dotychczas zgromadzonej wiedzy różnie jest interpretowane i dość powszechnie badacze wskazują, że stosują metodę krytyki literatury, analizę literatury, hermeneutykę, egzegezę lub przegląd literatury. Istota tych metod w różnych dyscyplinach naukowych sprowadza się do wyjaśnienia tego co wymaga wyjaśnienia na podstawie faktów zawartych w treściach wybranej literatury przedmiotu, gdzie pod pojęciem literatura przedmiotu rozumiane są zapisane treści merytoryczne dotyczące wyjaśnianego problemu na różnych środkach przekazu. Krytyka jest cechą nauki, a zatem wszelkie działania naukowe sprowadzają się do weryfikacji zastanej wiedzy, stąd mało zasadne jest przyjmowanie określeń np. metoda krytyki literatury przedmiotu, analiza krytyczna lub inne. Metoda naukowa w swej istocie jest krytyczna, jak wskazuje wielu autorów zgodnie w różnych dziedzinach i dyscyplinach nauki (Descartes, 1948; Kartezjusz, 2019; Bacon, 1995; Comte, 1961; Popper, 2012; Dewey, 1936; Feyerabend, 2021; Feyerabend, 1979; Kuhn, 2009; Frankfort-Nachmias, Nachmias, 2001; Muszyński, 1971; Pieter, 1975; Pilch, 1977; Kamiński, 1981; Bronk, Walczak, 2019; Janeczek, Walczak, Starościc, 2019a; Janeczek, Walczak, Starościc, 2019b; Szulc, 2024; Czupryński, 2023, s. 109-118; Czupryński, Feltynowski, Kochańczyk, 2023; i inni), a zatem wydaje się, że nazwa metoda badania treści wybranej literatury przedmiotu jest uzasadniona, ponieważ na podstawie jej poznania można w sposób uprawdopodobniony wnioskować o tym co jest przedmiotem wyjaśnienia. Istota tej metody sprowadza się do dokonania selekcji ze zbioru bardzo obszernej literatury dzieł poddanych badaniom. Następnie sprecyzowanie zagadnień poznawczych wymagających wyjaśnienia w wyodrębnionym zbiorze literatury i zidentyfikowanie tych jej fragmentów, które dotyczą zagadnień poznawczych wyjaśnianego problemu.

Studiowanie treści w aspekcie wyjaśnianego problemu, celu, przedmiotu badań i weryfikowanych hipotez oparte jest na procesach myślowych: analizie treści, ich porównaniu, abstrahowaniu, uogólnianiu oraz wnioskowaniu dedukcyjno-redukcyjnym. W procesie tym nierozłącznym elementem jest krytyczne postrzeganie dotychczas stosowanych wyjaśnień. Natomiast rozumowanie dialektyczne, którego między innymi F. Bacon nie uznawał za metodę, wymaga prowadzenia sporów na argument z adwersarzem lub z zastanymi faktami zapisanymi w literaturze przedmiotu i ich interpretacjami. Rozumowanie dialektyczne polega na ocenie przeciwstawnych punktów widzenia i zastosowania myślenia krytycznego do rozstrzygnięcia, co jest prawdą, a co fałszem w wyniku analizy różnic w przedmiocie myślenia (Bibler, 1982). *By móc rozumować dialektycznie, musimy przyswoić i zapamiętać wiele skomplikowanych informacji oraz obiektywnie i krytycznie analizować zagadnienia* (Butler, McManus, 1999, s. 61). Myślenie dialektyczne odrzuca uczucia i doświadczenia, a kieruje się realizmem sytuacji i wynikiem prowadzonych analiz badanego zjawiska. Rozumowanie o treściach zawartych w literaturze nie oznacza dążenia do potwierdzenia lub zaprzeczenia ich zgodności a raczej do wyjaśnienia, co było podstawą takiej ich interpretacji i pod jakim względem taka interpretacja wyjaśnia rzeczywistość społeczną. Istotnym elementem procesu badań był dyskurs autorów artykułu o tym, jak postrzegać badania jakościowe w naukach o bezpieczeństwie.

ISTOTA BADAŃ JAKOŚCIOWYCH

W postrzeganiu badań jakościowych i ilościowych autorzy artykułu wskazują, że pomiędzy nimi nie występują sprzeczności, ponieważ uzupełniają się i służą do wyjaśnienia istoty problemu. Natomiast inne stanowiska badaczy wskazują, że pomiędzy stosowanymi strategiami badań występują sprzeczności paradygmatyczne w ujęciu ontologicznym, epistemologicznym oraz aksjologicznym (Konecki, 2000, s. 16). W istocie nie występują sprzeczności w ujęciu ontologicznym, epistemologicznym oraz aksjologicznym wyjaśnianego problemu i badanego przedmiotu, a tylko różnice w sposobach identyfikowania faktów i ich wyjaśnianiu. W ujęciu ontologicznym z punktu nauk o bezpieczeństwie badamy byty opisywane w faktach, procesach, zjawiskach

oraz systemach bezpieczeństwa. Z punktu epistemologicznego proces badawczy determinowany jest teorią poznania w naukach społecznych oraz założeniami metody naukowej. Natomiast aspekt aksjologiczny w myśl nauk społecznych i humanistycznych jest nieodłącznym elementem poznania i wymaga wartościowania, tego co jest wyjaśniane w procesie poznania naukowego. Przyjmowane różne założenia teoriopoznawcze w procesach badań nie przyświadczały o wiarygodności wyniku badań a tylko o sposobie pozyskania faktów, ich sklasyfikowaniu i wyjaśnieniu. A zatem, to co wymaga wyjaśnienia z punktu naukowego wyjaśniamy takimi założeniami teoriopoznawczymi, które możemy zastosować w procesie badań i ich zastosowanie jest wystarczające do tego co zamierzamy wyjaśnić.

Badania jakościowe prowadzone na gruncie nauk humanistycznych i społecznych nabierają coraz większego znaczenia, ponieważ ich ogólne zastosowanie dotyczy wyjaśniania problemów humanizmu, uwarunkowań życia społecznego, filozofii funkcjonowania człowieka i struktur społecznych w środowisku społeczno-polityczno-kulturowym (Kubinowski, 2016, s. 5-14), a także problemów bezpieczeństwa we wszystkich jego kategoriach. Badania jakościowe stosowane na gruncie każdej dyscypliny naukowej nabierają szczególnych cech adekwatnie do przedmiotu zainteresowania naukowego dyscypliny oraz problemów badawczych, celu i przedmiot badań. Oznacz to, że nie możemy zawłaszczyć badań jakościowych tylko do wybranych dyscyplin naukowych, ponieważ o ich zastosowaniu zaświadcza problem naukowy, cel i przedmiot badań oraz stosowane wyjaśnienia przez badacza w procesie badań.

Badania jakościowe prowadzone są również w naukach o bezpieczeństwie, chociaż nie zawsze z pełnym zrozumieniem ich znaczenia, ponieważ badacz i odbiorców wyników badań nadal bardziej przekonują liczby i potwierdzanie tego co jest, niż poszukiwanie inności (różnorodności) i wyjaśnień, dlaczego tak jest i co jest tego przyczyną. Filozofowie nauki przestrzegali badaczy przed dążeniem tylko do potwierdzania zastanych faktów i wiedzy, niż ich podważaniem, ponieważ potwierdzanie skupia się na tworzeniu wiedzy kumulatywnej, która nie wychodzi poza przyjęte kanony i nie wprowadza rewolucyjnych zmian postępu naukowego i cywilizacyjnego (Bacon, 1995; Feyerabend, 1979; Feyerabend, 1999; Feyerabend, 2021; Kuhn, 2009; Sheldrake, 2015; Hempel, 1968; Hempel, 2001; Marcos, 2012; i inni).

Istota badań jakościowych polega na tym, że badacz interpretuje fakty, tworzy pojęciowo i modyfikuje zastany świat, ale nie w kategoriach poszukiwania uniwersaliów społecznych a w kategoriach dostrzeżenia i wyjaśnienia oraz zrozumienia tego co jednostkowe i wyjątkowe. W istocie chodzi o to, by wyjaśnić relacje jednostki ze światem społecznym, w którym jednostka funkcjonuje, ale nie z punktu świata społecznego, a z punktu jednostki i uwarunkowań, w które wtłoczył ją świat społeczny. A zatem badacz wyjaśnia problemy jednostki i ich uwarunkowania, by zrozumieć indywidualny sposób bycia, a nie bycie *mas* w społeczeństwie. Jeżeli w naukach o bezpieczeństwie wyjaśniamy bezpieczeństwo z perspektywy jednostki, to nie dlatego, by uczynić z jej poczucia bezpieczeństwa element środowiska cywilizacyjnego, a raczej by zrozumieć i wyjaśnić bycie jednostki w cywilizacji. Wyjaśniając bezpieczeństwo podstawowego podmiotu, którym jest człowiek, nie generalizujemy jego poczucia i nie przenosimy na społeczeństwo, bo to są indywidualne postawy i ich uwarunkowania, których nie powinniśmy generalizować i przenosić na całość. To co wyróżnia badania jakościowe od badań ilościowych to skupienie się na zrozumieniu i wyjaśnieniu sytuacji nie tylko jednostki a jednostkowych zdarzeń, natomiast w badaniach ilościowych skupiamy się na potwierdzeniu lub zaprzeczeniu w liczbach zastanego stanu rzeczy.

Poszukiwanie i wyjaśnianie tego co wyjątkowe nie stoi w sprzeczności z potwierdzaniem lub zaprzeczaniem rzeczywistości, ponieważ wyniki takich podejść badawczych powinny się wzajemnie dopełniać, co oznacza, że badacz uwzględnia argumenty za i przeciw określonej teorii, a nie tylko instrumentalnie to co potwierdza jego punkt widzenia. Przedmiotem zainteresowania badań jakościowych są zdarzenia jednostkowe, by w procesie badań zrozumieć i wyjaśnić głębię i istotę badanego zjawiska, a także wyjaśnić relacje determinizmu społecznego i jego wpływu na bezpieczeństwo, gdzie jednostka jest częścią społeczeństwa przez nie ukształtowaną w relacji do woluntaryzmu, a także w interpretacji pragmatyzmu, gdzie jednostka może wpływać na środowisko społeczne jako jej integralny składnik. Jeżeli podstawowym podmiotem bezpieczeństwa jest człowiek, bez którego bezpieczeństwo nie ma żadnego znaczenia, to nie możemy pomijać potrzeb wyjaśnienia postaw jednostkowych podmiotu bezpieczeństwa w aspekcie jego funkcjonowania w społeczeństwie lub postrzegania przez jednostkę rzeczywistości.

Niezrozumienie istoty badań jakościowych powoduje, że empiryści i badacze ilościowi nazywają badaczy jakościowych *publicystami* lub *miękkimi badaczami*, a prace ich uznają za nienaukowe lub tylko eksploracyjne, ponieważ obarczone są rozumowaniem subiektywnym badacza (Denzin, Lincoln, 2014a, s. 30-33; Glinka, Hensel, 2012a, s. 41-55). Badacze jakościowi nie klasyfikują ważności wyników badań uzyskanych w procesie badań: jakościowych, ilościowych, empiryczne czy mieszanych i nie negują jednych na korzyść innych, ponieważ uważają, że każdy problem naukowy, cel i przedmiot badań oraz specyfika danej dyscypliny naukowej determinują dobór strategii, procedur, metod, technik i narzędzi badawczych. *Badania jakościowe są postrzegane jako atak na tradycję, której zwolennicy – dla obrony swoich pozycji – często uciekają się do modelu wolnej od wartości obiektywnej nauki* (Denzin, Lincoln, 2014a, s. 30-31). Jednakże jak stwierdzają autorzy przywołanych myśli nie ma nauki wolnej od wartościowania (Denzin, Lincoln, 2014a, s. 28). W naukach społecznych i humanistycznych wielu badaczy stawia tezę, że w procesie badań nie można rozdzielić poznania od wartościowania (Flick, 2012, s. 29-30; Gibbs, 2015, s. 19-32; Heller, 2014; Silverman, 2012a, s. 52-64), ponieważ nierozłącznym elementem poznania jest wartościowanie. Stąd wartościowanie nie oznacza partykularnego dążenia do zidentyfikowania faktów i ich interpretacji, a do ich usytuowania w systemie wartości cywilizacyjnych. Nie możemy bezpieczeństwa interpretować bez odnoszenia się do wartości i potrzeb podmiotu bezpieczeństwa w określonych uwarunkowaniach cywilizacyjnych lub historycznych (Foucault, 2010), a zatem w naukach o bezpieczeństwie wartościowanie jest nierozłącznym elementem poznania. Nie ulega wątpliwości, że występuje różnica w przedstawieniu wyniku badań w podejściu do badania w oparciu o racjonalizm lub refleksytywizm, pozytywizm lub postpozytywizm, ale każde z nich posiada swoją specyfikę poznawczą, a zatem wynik badań posiada innych charakter jeżeli przyjmujemy określone założenia teoriopoznawcze, ale nie powinien być sprzeczny z pozyskanymi faktami według innych założeń teoriopoznawczych. Jeżeli jest sprzeczny to oznacza, że w którymś z założeń teoriopoznawczych stosowanym w procesie badań popełniono kardynalne błędy. Jednakże należy postawić zasadnicze pytanie, czy badacz testuje w procesie badań założenia teoriopoznawcze, czy raczej skupia się na wyjaśnieniu określonego problemu i zweryfikowaniu hipotez? Jeżeli dążenie do uprawdopodobnienia wyniku badań tego wymaga, to badacz powinien stosować

różne założenia teoriopoznawcze, a właściwie ich metody, techniki badawcze oraz narzędzia, by wyjaśnić to co wymaga wyjaśnienia. *Badanie jakościowe nie wymaga jasno zdefiniowanych zmiennych ani modeli przyczynowych. Obserwacja i pomiar wykonywane przez badaczy jakościowych nie są przeprowadzane na obiektach losowo przydzielonych do grup eksperymentalnych. Badacze jakościowi nie tworzą przy użyciu takich modeli "twardych dowodów". W najlepszym razie, stosują badanie przypadków, wywiady i metody etnograficzne, zbierają materiały opisowe, które mogą być testowane metodami eksperymentalnymi*" (Denzin, Lincoln, 2014a, s. 31). Jednakże w naukach społecznych prowadzenie eksperymentów jest polemiczne, na co wskazywał już A. Comte, że eksperyment w naukach społecznych powinien być zakazany (Comte, 1961, s. 130-135; 193-194), co również możemy odnieść do nauk o bezpieczeństwie, ponieważ zmiany mentalne spowodowane eksperymentem w podmiocie bezpieczeństwa mogą być nieodwracalne. Z drugiej strony prowadzony eksperyment będzie posiadał wyizolowane uwarunkowania społeczne, co spowoduje jego sztuczność a tym samym niewiarygodność uzyskanego wyniku, co może spowodować błędne przenoszenie wynikających z tego szczegółowych teorii na rzeczywistość społeczną. Należy również podkreślić, że jeżeli zapożyczamy ogólne założenia metod badawczych z innych dyscyplin, to nie mogą być one stosowane wprost, a powinny być dostosowane do danej dyscypliny (Comte, 1961, s. 39), w której są stosowane w aspekcie problemu, celu i przedmiotu badań.

Wartość wyniku badań jakościowych według zwolenników scjentyzmu jest niska, ale pomimo to dopuszczają stosowanie metod jakościowych w połączeniu z metodami ilościowymi oraz empirycznymi lub samodzielnie. Należy podkreślić, że problem, cel i przedmiot badań w obszarze nauk społecznych według procedur jakościowych wymagają szerszej interpretacji ich wyjaśnienia ze względu na zmienność przedmiotu badań i jego otoczenia, zmienność relacji pomiędzy podobnymi klasami przedmiotów, a także zmienność relacji przedmiotu badań z badaczem. Nie jest możliwe zapisanie indywidualnego postrzegania świata według wartości liczbowych lub usankcjonowanych miar, ponieważ byłaby to tylko sztuczna miara interpretowanych wartości, których treść jest również zmienna w czasie. Stąd w dziedzinie nauk społecznych, a w tym w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie metody jakościowe będą posiadały ważne znaczenie metodologiczno-metodyczne.

Badania jakościowe skupiają się na cechach badanego przedmiotu oraz na procesach, w których przedmiot badań uczestniczy lub jest przedmiotem ich oddziaływania oraz na znaczeniach i kontekstach opisanych faktów, których nie można weryfikować eksperymentalnie lub nie można ich sklasyfikować w kategoriach ilości, wielkości, intensywności lub częstości występowania (Denzin, Lincoln, 2014a, s. 34). W badaniach, w których stosuje się metody jakościowe nie zakłada się marginalizacji stosowania metod empirycznych lub ilościowych oraz stosowania technik statystycznych (Denzin, Lincoln, 2014b, s. 34). Typ prowadzonych badań nie przesądza o wiarygodności wyniku, ponieważ stosowane metody a w nich techniki i narzędzia powinny być adekwatne do wyjaśnianego problemu i badanego przedmiotu oraz weryfikowanych hipotez. A zatem to charakter problemu, celu i przedmiotu badań oraz weryfikowanych hipotez determinują dobór metod, technik i narzędzi badawczych.

Istota badań jakościowych wyraża się w bliskości badanego przedmiotu społecznego, którego przejawem jest refleksytywizm lub realizm poznawczy, co wskazuje, że badacz jakościowy nie może unikać wartościowania, ponieważ jest ono połączone z poznaniem. Istota refleksytywizmu poznawczego sprowadza się do poznania otaczającej rzeczywistości, gdzie podmiot poznający jest jej integralną częścią. Podmiot obserwuje relacje ze światem, które współtworzy i je interpretuje. W realizmie badacz jest zewnętrznym obserwatorem badanej rzeczywistości, a zatem to co bada już nie ulega zmianom społecznym jak w refleksytywizmie. W kontekście bezpieczeństwa dostrzega się także podejście behawioralne, ponieważ bezpieczeństwo posiada również wymiar psychologiczny jego podstawowego podmiotu, którym jest człowiek.

Wynik z badań jakościowych polega na opisie danego zjawiska według jego cech i relacji zachodzących pomiędzy nimi, wyodrębnieniu porównywalnych części składowych danego zjawiska, ich relacji i funkcji. W pomiarze jakościowym badacz skupia się na wyodrębnieniu szczególnych cech przedmiotu i ich różnorodności. Takie podejście pozwala dostrzec w rzeczach niemierzalnych to, co stanowi ich istotę.

W badaniach jakościowych dokonujemy parametryzacji wyniku badań w kategoriach, które posiadają swoje znaczenie semantyczne, ale są niejednoznaczne co do kwalifikacji faktów naukowych. W opisie wyników badań jakościowych stosujemy kategorie wartościujące, opisowo, np.: dobry – zły;

prawidłowy – nieprawidłowy; zalety – wady; wartościowy – niewartościowy i inne. Zgodnie z nurtem poznawczym pozytywizmu oraz neopozytywizmu w nauce nie powinniśmy stosować wartościowania, ponieważ zaświadcza to o subiektywizmie poznawczym. Jednakże w naukach społecznych, a w tym w naukach o bezpieczeństwie nie można rozdzielić poznania od wartościowania.

Ponadto badania jakościowe mogą być prowadzone w wielu paradygmatach, takich jak: naturalizm, entnometodologia, teoria ugruntowana, studium przypadku i metoda rozszerzonych przypadków, etnografia instytucjonalna i badania uczestniczące (zob. Babbie, 2009, s. 352).

Sceptycy badań jakościowych wskazują, że: są nieustrukturyzowane, są nieprzewidywalne, a zatem rezultat jest niepewny. Wyniki z badań jakościowych przybierają postać słów, pojęć, definicji a nie liczb (Silverman, 2012b, s. 27-39, 222). Stąd, dla niektórych zwolenników badań ilościowych i empirycznych wydają się mniej wiarygodne, jednakże należy podkreślić, że badania w naukach o bezpieczeństwie bazują na metodologii badań jakościowych, ponieważ nie wszystkie procesy społeczne można właściwie opisać w liczbach lub określonych miarach, co nie umniejsza znaczenia wiarygodności wyników badań.

Stawiane przez niektórych badaczy zarzuty badaniom jakościowym wynikają z tego, że ich autorzy postrzegają selektywnie wady i zalety tego typu badań. Należy podkreślić, że o wiarygodności wyników badań zaświadczaą stosowane strategie rozwiązania określonego problemu, a w nich stosowane metody, techniki i narzędzia badawcze a także etyczność i obiektywizm badacza. Należy przeciwnikom badań jakościowych uświadomić, że w każdych badaniach i na każdym ich etapie dostrzega się subiektywizm badacza, który tak bardzo krytykują. Badacz podejmuje w swoim przekonaniu obiektywną decyzję co do charakteru zidentyfikowanego problemu, celu i przedmiotu badań oraz stosowanej procedury badawczej, a zatem subiektywizm pojawia się na każdym etapie badania, jednakże chodzi o to, by w procesie badań nie dokonywać instrumentalnej zmiany faktów lub je dostosowywać do apriorycznych rozwiązań. Charakter wszystkich założeń teoriopoznawczych oraz stosowanych strategii badawczych nie toleruje instrumentalnego manipulowania faktami do uzasadnienia określonych teorii, jednakże czasami dostrzega się również w świecie nauki ludzi nietycznych, których trudno nazwać badaczami, ponieważ postępują jak doktrynerzy a nie naukowcy.

Fakty zapisane w liczbach i określonych miarach bardziej przemawiają do wyobraźni badacza i czytelnika, niż opis i interpretacja faktów, procesów, zjawisk społecznych w formie słownej. Niekiedy dostrzega się pewnego rodzaju zabiegi, kiedy badacz, by podkreślić wiarygodność wyników badań jakościowych instrumentalnie uzasadnia je liczbami. Uzasadnianie tego samego problemu według różnych założeń teoriopoznawczych powinno wzmacniać uwiarygodnienie uzyskanych wyników badań, ale nie może służyć do instrumentalnego ich postrzegania. Jak podaje E. Babbie w *porównaniu z sondażami eksperymentami badania jakościowe cechuje większa trafność, ale mniejsza rzetelność. Generalnie badania jakościowe nie są właściwym sposobem uzyskiwania statystycznych opisów wielkich populacji* (Babbie, 2009, s. 353).

W każdej sferze życia społecznego dążymy do poprawy jakości. Również w badaniach jakościowych możemy mówić o jakości badań. *Fakt, że nie stosujemy skomplikowanych testów statystycznych i nie robimy wielu obliczeń nie oznacza, iż pogrążamy się w empatii lub też w "autentycznej dyskusji z respondentami"* (Silverman, 2012b, s. 257). Oznacza to, że obowiązkiem badacza jest zastosowanie takiej procedury badawczej, która gwarantuje wiarygodność wyników badań. O jakości wyników badań zaświadcza stosowana procedura rozwiązania problemu, rzetelne wnioski i nie oznacza to, że badacz dany problem poddaje procesowi badań stosując nieskończoną liczbę metod, technik i narzędzi badawczych, a tylko takich, które zaświadczą o możliwości uzyskania wiarygodnego wyniku. W badaniach naukowych godna uwagi jest trafność i rzetelność uzyskanych wyników. Trafność postrzegana jest jako synonim prawdy naukowej i bywa poddawana w wątpliwość, jeżeli badacz w procesie badań i w uzyskanych wynikach nie uwzględnia przeciwstawnych stanowisk i z ich poznania nie formułuje wniosków (Silverman, 2012b, s. 258-269). Zatem pod pojęciem trafności zasadne jest rozumieć prawdę naukową, która w swych wyjaśnieniach odwołuje się do rzeczywistości społecznej. Zgodność sformułowanych wniosków z rzeczywistością społeczną zaświadcza o ich prawdziwości naukowej. W stosowanych procedurach ilościowych badacze odwołują się do wskaźników i zależności statystycznych i one są uzasadnieniem ich trafności, ale tak samo jak w przypadku badań jakościowych jest to tylko interpretacja rzeczywistości w opisie słownym lub w opisie liczbowym.

W istocie w opisie wyników badań jakościowych badacz skupia się na wybo-
rze kilku przykładów, które poddaje procesowi myślowemu i na tej podstawie
formułując wnioski. Dobór badanych przykładów jest subiektywny, nawet
jeżeli przyjmujemy kryteria ich wyłonienia, to przecież kryteria też tworzy
badacz. Jednakże przedstawienie czytelnych kryteriów wyłonienia określonych
przypadków do badania powoduje, że proces badań zostaje zdeterminowany
kryteriami, a nie dowolnością badacza. Problem trafności wyników badań
wymaga stosowania krytycznego myślenia o wyjaśnianym problemie, celu
i przedmiocie badań oraz weryfikowanych hipotezach głównie na podsta-
wie faktów zawartych przez innych badaczy w literaturze przedmiotu lub
na podstawie danych pierwotnych. W krytycznym myśleniu o problemie
i przedmiocie badań zasadne jest przyjąć założenia, że:

- należy dążyć do negacji zawartych opisów faktów, procesów i zjawisk
zawartych w literaturze przedmiotu;
- należy w procesie badań stosować porównania podobnych problemów,
faktów, zjawisk, przedmiotów i uzyskanych z nich wniosków;
- należy dokonywać wielostronnej i dogłębnej analizy danych;
- należy dokonywać analiz i porównań przypadków odchylenia od po-
wszechnie postrzeganych norm.

Badacze jakościowi stanowią rozproszoną grupę osób, których założe-
nia badawcze oscylują pomiędzy postpozytywizmem, postmodernizmem
i poststrukturalizmem i stosują wybrane metody badawcze z dziedziny nauk
społecznych dostosowując je do wyjaśnianego problemu, celu i przedmiotu
badań oraz weryfikowanych hipotez i specyfiki naukowej reprezentowanej
dyscypliny naukowej (Denzin, Lincoln, 2014a, s. 9-11).

Badanie jakościowe różni się od ilościowego w pięciu ważnych kwestiach
(Denzin, Lincoln, 2014a, s. 34-36), które w literaturze przedmiotu opisane są
jako style badawcze, różnie stosowane w dyscyplinach naukowych:

- korzystanie z dorobku pozytywizmu i postpozytywizmu, który został
ugruntowany na bazie nauk przyrodniczych i społecznych, gdzie tra-
dycja pozytywistyczna wskazuje, że rzeczywistość jest rozpoznawalna
i możliwa do wyjaśnienia, a postpozytywizm, że rzeczywistość nie
może być w pełni rozpoznawalna i wyjaśniona a tylko w określonym

przybliżeniu. Na gruncie nauk o bezpieczeństwie ścierają się te stanowiska, zamiast przyjąć założenie, że różne podejścia teoriopoznawcze powinny wzmacniać wynik oraz że nie wszystkie sytuacje bezpieczeństwa można jednoznacznie wyjaśnić;

- akceptacja postmodernistycznej wrażliwości, co oznacza, że wielu badaczy jakościowych odrzuciło ilościowe i pozytywistyczne metody i założenia badawcze twierdząc, że pozytywistyczne metody są tylko jednym ze sposobów opowiadania o badanym społeczeństwie czy społecznych światach, nie są one lepsze ani gorsze tylko przybliżają badany świat inaczej, natomiast zwolennicy teorii krytycznej, konstrukttywizmu, poststrukturalizmu i postmodernizmu stosują inne podejście badawcze i narracje do przedstawienia i uzasadnienia wyników badań warunkowanych rozwojem cywilizacyjnym;
- uwzględnienie indywidualnego punktu widzenia, gdzie badacze ilościowi i jakościowi dopuszczają, że poprzez szczegółowe wywiady lub obserwacje badacz może być bliżej badanego przedmiotu. Jednakże badacze w naukach o bezpieczeństwie badają nie tylko fakty, procesy zjawiska w czasie ich wystąpienia, ale również z bliskiej przeszłości co powoduje, że to co jest istotne np. w antropologii kultury może posiadać mniejsze znaczenie ze względu na specyfikę nauk o bezpieczeństwie;
- badanie ograniczeń życia codziennego, co podkreślają badacze jakościowi, że oni są bliżej świata codziennego;
- zapewnienie obszernych opisów.

W naukach o bezpieczeństwie nie jest istotne według jakiego paradygmatu poznawczego badacz wyjaśnił to co zamierzał wyjaśnić a uzyskany efekt i jego wiarygodność, a zatem nauka wymaga stosowania pewnego rodzaju paradygmatu zdrowego rozsądku, pomimo obnażenia jego słabości przez K. Poppera (Popper, 2012, s. 47-111). Zdroworozsądkowe postrzeganie bezpieczeństwa nie neguje wiedzy, a raczej próbuje wzbogacić ją w oparciu o naiwny racjonalizm i doznania zmysłowe, które możemy umieścić w drugim świecie Poppera opartym na doznaniach psychologicznych (Popper, 2012, s. 193-230) podmiotu bezpieczeństwa oraz badacza. Istota nauk o bezpieczeństwie i stosowanych wyjaśnień pozwala postawić tezę, że ze względu na dążenie do maksymalnego uprawdopodobnienia

wyniku badań zasadne jest stosować eklektyzm poznawczy pozwalający korzystać z różnych założeń teoriopoznawczych, by maksymalnie zbliżyć się do prawdy.

CECHY BADAŃ JAKOŚCIOWYCH

Cechy badań jakościowych są różnie interpretowane przez badaczy, ale dostrzega się ich ogólne podobieństwo bez względu na obszar wiedzy, którego dotyczy. Michael Q. Patton za cechy badań jakościowych uznał: naturalizm prowadzonych badań, analizę indukcyjną, prospektywny holizm, opieranie wnioskowania na danych jakościowych, osobisty bezpośredni kontakt z respondentem lub przedmiotem oraz środowiskiem prowadzonych badań, procesualne postrzeganie wyjaśnianego problemu, niepowtarzalność przypadków, kontekstowość interpretacji wyników, empatyczną neutralność badacza, elastyczność procesu badawczego (Patton, 1990, p. 39-62).

W ujęciu Uwe Flicka badania jakościowe nie wystarczą postrzegać tylko jako nieilościowe, ponieważ wypracowały one sobie własną tożsamość metodologiczną w różnych obszarach wiedzy. Podstawową cechą łączącą badania jakościowe to dążenie do poznania *świata zewnętrznego* badacza oraz jego interpretacja tak jak ten świat postrzega z jego perspektywy wewnętrznej, np. badanie doświadczeń społecznych jednostki, badanie interakcji jednostki z otoczeniem społecznym, badanie wybranych faktów udokumentowanych słownie w ich opisie, w obrazach, filmie a nawet w muzyce w aspekcie tego co jest wyjaśniane (Flick, 2012, s. 11-17).

To co wyróżnia badania jakościowe od ilościowych to również sposób postępowania badacza w procesie przygotowania i prowadzenia badań. W badaniach ilościowych zwykle gromadzimy materiał badawczy i dokonujemy jego selekcji i analiz oraz opisu, natomiast w badaniach jakościowych następuje łączenie procesu poznania materiału badawczego z jego procesem gromadzenia i w trakcie badań nie następuje zawężanie, a poszerzanie materiału badawczego, by dotrzeć do istoty wyjaśnianego problemu. W procesie badań jakościowych łączymy różne podejścia stosowane do uzasadnienia wyjaśnień, np. indukcyjne i dedukcyjne, nomotetyczne i idiograficzne, realizm i konstruktywizm i nie

oznacza to sprzeczności pomiędzy wyjaśnieniami a wzajemne dopełnianie się interpretacji tego co wyjaśnia badacz (Gibbs, 2015, s. 19-33).

W aspekcie cech badań jakościowych odnoszących się do antropologii kultury możemy zastanowić się, które z tych cech są właściwe również w naukach o bezpieczeństwie. Jeżeli będziemy próbowali je przenosić wprost na grunt nauk o bezpieczeństwie to nie dostrzeżemy pełnej zbieżności, ale jeżeli dokonamy ich twórczej interpretacji na grunt nauk o bezpieczeństwie to również te założenia możemy wykorzystać. Do cech badań jakościowych wyszczególnionych według J. W. Creswella (Creswell, 2013, s. 191-192) a zinterpretowanych w aspekcie nauk o bezpieczeństwie zalicza się:

- naturalny kontekst pozyskiwania danych co oznacza, że dane zbierane są w naturalnych warunkach, w których funkcjonują badani i doświadczają badanych problemów. Takie podejście w naukach o bezpieczeństwie jest możliwe, ale w wielu przypadkach badamy problemy bezpieczeństwa po ich zaistnieniu, a zatem na podstawie raportów, statystyk lub opisów bezpośrednich uczestników badanej sytuacji. Badacz może przeprowadzić wywiad z uczestnikiem badanej sytuacji bezpieczeństwa, ale interpretacja uczestnika może być obciążona wtórnym postrzeganiem tego zdarzenia, stąd naturalny kontekst pozyskiwania danych oznacza tylko to, że ich pozyskanie nie nastąpiło w procedurach eksperymentu lub doświadczenia, a zebrania opinii bezpośrednio od uczestników lub z ich opisów i ich interpretacji;
- samodzielne zbieranie danych, by do nich odnosić się również na podstawie zaobserwowanych reakcji u respondentów oraz posiadać własne spostrzeżenia dotyczące wtórnej analizy danych pierwotnych lub wniosków wynikających ze studiowania wybranych treści literatury przedmiotu lub zinterpretowanych przez innych badaczy danych pierwotnych. Zbierając samodzielnie dane poprzez wywiad lub obserwację badacz może pogłębić swoją wiedzę o zbieranych faktach poprzez obserwacje reakcji respondentów lub obserwacje uboczne nie związane bezpośrednio z tym co poszukujemy, ale posiadające z tym związek. Natomiast w aspekcie badania zastanych i opisanych faktów badacz indywidualnie interpretuje je według przyjętego sposobu rozumowania, co eliminuje zakłócenia wynikające z innego ich postrzegania;

- wielość źródeł pozyskiwanych danych, co pozwala je rozpatrywać w różnych kontekstach poznawczych. Oznacza to, że badacz pozyskuje dane poprzez stosowanie różnych metod np.: może to być obserwacja bezpośrednia, wywiady, sparametryzowane dane w formie liczb gromadzone przez jednostki badawcze lub dane statystyczne, a także dane wynikające z badania treści literatury przedmiotu i dopiero na podstawie ich porównania formułowane są wnioski uwzględniające wieloaspektowe pozyskanie danych. Wielość źródeł pozyskiwanych danych do wyjaśnienia badanego problemu możemy postrzegać jako triangulację, ponieważ uzyskujemy fakty na ten sam problem według różnych metod, technik i narzędzi badawczych;
- indukcyjną interpretację i weryfikację danych co wskazuje, że w jakimś zakresie uwzględnia się indukcjonizm F. Bacona (Bacon, 1995, pkt: 19, 104, 105), ale w ujęciu nauk społecznych a nie przyrodniczych przechodząc od twierdzeń jednostkowych do średniej ogólności i do pojęć najbardziej ogólnych będących wytworzoną teorią o rozważanym problemie i przedmiocie. W naukach społecznych indukcjonizmu nie należy stosować tak jak w naukach przyrodniczych, ale można wykorzystać metodyczne dochodzenie do twierdzeń zmierzających do zbudowania teorii o badanym przedmiocie;
- nadawanie znaczeń wyjaśnianym problemom przez respondentów, nie sugerując podawania im danych z innych źródeł lub własnego postrzegania problemu. Oznacza to, że poprzez nadawane znaczenia interpretowanym faktom przez respondentów badacz może dostrzec ich sposób rozumowania o nich, a zatem może pozyskać szerszą wiedzę niż zakładał;
- właściwych założeń nabiera projekt badawczy dopiero w trakcie jego realizacji, co pozwala dokonywać zmian w jego założeniach pierwotnych. W każdym procesie badań badacz może dokonywać uzasadnionych zmian w trakcie jego trwania. Nie oznacza to zanegowania przyjętych założeń koncepcyjnych a tylko ich zmodyfikowanie co do sposobu pozyskiwania danych;
- charakter teoretyczny badań oznacza, że pozyskiwanie danych nie następuje w efekcie doświadczenia lub eksperymentu, a na podstawie

analiz zastanych pierwotnych danych jakościowych lub wtórnych oraz danych liczbowych lub opinii respondentów;

- interpretacyjność co oznacza, że badacz nie odkrywa nowych faktów, a dokonuje ich ponownej interpretacji lub re-ewaluacji, poszukuje pomiędzy nimi interakcji i ich wpływu na procesy zmian;
- holistyczne odnoszenie się do wyjaśnianego problemu oznacza, że badacz badany przedmiot powinien postrzegać w relacjach z innymi przedmiotami podobnej klasy, środowiskiem i wyjaśniać fakty całościowo, a nie kontekstowo. Holistyczne postrzeganie problemów bezpieczeństwa powoduje, że badacz może dostrzec związki i zależności oraz interakcje pomiędzy badanym przedmiotem a jego otoczeniem lub podobnymi przedmiotami. Badacz możemy również poznać ograniczenia badanego przedmiotu ze względu na charakter interakcji.

W istocie badania jakościowe cechują napięcia, sprzeczności i wahania w procesie wyjaśniania problemu, ale to jest ich istotą i zaletą a nie wadą, ponieważ badacz dąży do wieloaspektowego wyjaśnienia problemu.

Badania jakościowe, w tym badania terenowe są dostosowane do tematów i procesów, które nie są łatwo przekładalne na analizy ilościowe, które najlepiej jest badać w ich naturalnym środowisku lub, które zmieniają się w czasie. Wśród tych kategorii znajdują się: działania zwyczajowe, epizody, spotkania, role, związki, grupy, organizacje, miejsca zamieszkania, światy społeczne i style życia lub subkultury (Zob. Babbie, 2009, s. 353).

PODSUMOWANIE

Badania jakościowe stanowią cenne narzędzie w naukach społecznych (naukach socjologicznych i naukach o bezpieczeństwie), umożliwiając dogłębne zrozumienie ludzkich zachowań, motywacji i doświadczeń. Ich główną zaletą jest elastyczność oraz zdolność do uchwycenia złożoności badanych zjawisk, choć należy pamiętać o ograniczeniach, takich jak trudności w uogólnianiu wyników. Mimo tych wyzwań, badania jakościowe są niezastąpione tam, gdzie liczy się kontekst, znaczenie i perspektywa uczestników – zarówno w analizie problemów społecznych, jak i w ocenie zagrożeń czy strategii bezpieczeństwa.

BIBLIOGRAFIA/ REFERENCES

- Babbie, E. (2009) i (2013). *Podstawy badań społecznych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bacon, F. (1995). *Novum organum*, tłum. Jan Wikarjak (fragmenty wybrane), <https://sady.up.krakow.pl/filnauk.bacon.norganum.htm> (dostęp: 28.08.2022).
- Bibler, W. (1982). *Myślenie jako dialog*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Borowska-Beszta, B., Bortnikowska, U., Cwirynkało, K. (2017). Analiza wtórna jakościowych danych zastanych: przegląd założeń teoretycznych i aplikacji metodologicznych. *Jakościowe Badania Pedagogiczne*, Tom II nr 1, 5-24.
- Bronk, A., Walczak, M. (2019). *Metoda naukowa*. W: S. Janeczek, M. Walczak, A. Starościc (red.). *Metodologia nauk. Część 1. Czym jest nauka?* Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Butler, G., McManus, F. (1999). *Psychologia*. Warszawa: Prószyński i S-ka.
- Comte, A. (1961). *Metoda pozytywna w szesnastu wykładach*. Warszawa: PWN.
- Creswell, J.W. (2013). *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Czupryński, A. (2023). Postrzeganie metody naukowej w naukach o bezpieczeństwie. *Bulletin of Lviv State University of Life Safety*, №27, 109-118.
- Czupryński, A., Feltynowski, M., Kochańczyk, R. (2023). *Metoda naukowa w badaniach bezpieczeństwa. Wybrane elementy*. Dąbrowa Górnicza: Wydawnictwo Naukowe Akademii WSB.
- Czupryński, A. (2024). *Stosowane strategie poznawcze w naukach o bezpieczeństwie*. W: B.M. Szulc, A. Pieczywok, I. Osmólska (red. nauk.), *Konteksty teoretyczne i edukacyjne nauk o bezpieczeństwie. Tom 1*. Słupsk: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pomorskiego w Słupsku.
- Denzin, N.K., Lincoln, Y.S. (red.) (2014a). *Metody badań jakościowych. Tom 1*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Denzin, N.K., Lincoln, Y.S. (red.) (2014b). *Metody badań jakościowych. Tom 2*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Descartes, R. (1948). *Medytacje o pierwszej filozofii*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- Dewey, J. (1936). *Jak myślimy?* Lwów-Warszawa: Wydawnictwo Książnica Atlas.
- Feyerabend, P. K. (1979). *Jak być dobrym empirystą?* Warszawa: PWN.
- Feyerabend, P. K. (1999). *Dialogi o wiedzy*. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia.
- Feyerabend, P. K. (2021). *Przeciw metodzie*. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia.
- Flick, U. (2012). *Projektowanie badań jakościowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWE.
- Foucault, M. (2010). *Bezpieczeństwo, terytorium, populacja*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Frankfort-Nachmias, C., Nachmias, D. (2021). *Metody badawcze w naukach społecznych*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań.
- Gibbs, G. (2015). *Analizowanie danych jakościowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Glaser, B.G., Strauss, A.L. (2009). *Odkrywanie teorii ugruntowanej*. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Glinka, B., Hensel, P. (2012a). *Pułapki i dylematy w badaniach jakościowych*. W: D. Jemielniak (red.). *Badania jakościowe. Podejścia i teorie. Tom 1*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Heller, M. (2014). *Granice nauki*, Kraków: Copernikus Center Press Sp. Z o.o.
- Hempel, C.G. (1968). *Podstawy nauk przyrodniczych*. Warszawa: Wydawnictwa Naukowo-Techniczne.
- Hempel, C.G. (2001). *Filozofia nauk przyrodniczych*. Warszawa: Fundacja Aletheia.
- Janeczek, S., Walczak, M., Starościc, A. (red.) (2019a). *Metodologia nauk. Część I. Czym jest nauka?* Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Janeczek, S., Walczak, M., Starościc, A. (red.) (2019b). *Metodologia nauk. Część II. Typy nauk*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Jemielniak, D. (red.) (2012a). *Badania jakościowe. Podejścia i teorie. Tom 1*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jemielniak, D. (red.) (2012b). *Badania jakościowe. Metody i narzędzia. Tom 2*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kamiński, S. (1981). *Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Karteziusz (2019). *Rozprawa o metodzie*. Kraków: Wydawnictwo Vis-a-vis.
- Konecki, K. (2000). *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kubinowski, D. (2016). Istota jakościowych badań pedagogicznych – wprowadzenie, *Jakościowe Badania Pedagogiczne*, Tom I nr 1, s. 5-14.
- Kuhn, T.S. (2009). *Struktura rewolucji naukowych*. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia.
- Marcos, A. (2012). *Filozofia nauki. Nowe wymiary*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Muszyński, H. (1971). *Wstęp do metodologii badań pedagogicznych*. Warszawa: PWN.
- Patton, M.Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods*. Newbury Park–London – New Delhi: Sage Publications.
- Pieter, J. (1975). *Zarys metodologii pracy naukowej*. Warszawa: PWN.
- Pilch, T. (1977). *Zasady badań pedagogicznych*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Popper, K.R. (2012). *Wiedza obiektywna. Ewolucyjna teoria epistemologiczna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Sheldrake, R. (2015). *Nauka wyzwolona z dogmatów*. Wrocław: Wydawnictwo Manendra.
- Silverman, D. (2012a). *Interpretacja danych jakościowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Silverman, D. (2012b). *Prowadzenie badań jakościowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Szulc, B.M. (2024). *Bezpieczeństwo a nauki o bezpieczeństwie*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.